

צדיקים, בואו למלחמה!

הרב דניאל שילה

א. אין יוצאים למלחמה אלא צדיקים

בפרשת מטות אנו קוראים על מלחמת ישראל במדין. על היוצאים למלחמה זו נאמר (במדבר ל"א, ה) "וימסרו מאלפי ישראל אלף למטה". המילה "וימסרו" המופיעה כאן היא מילה יחידה במקרא. אומר הספרי (במדבר, פרשת מטות, פיסקא קנז): "מגיד הכתוב שהיו בני אדם כשרים וצדיקים ומסרו נפשם על הדבר. רבי נתן אומר - אחרים מסרום: איש פלוני כשר ייצא למלחמה, איש פלוני צדיק ייצא למלחמה".

על כך שכשרים וצדיקים הם היוצאים למלחמה למדנו כבר ממלחמת עמלק. אומר משה ליהושע (שמות י"ז, ט): "בחר לנו אנשים וצא הלחם בעמלק מחר". ומפרש רש"י: "בחר לנו אנשים - גיבורים ויראי חטא, שתהא זכותן מסייעתן". ובהמשך, על הכתוב "וידי משה כבדים", אומר רש"י: "בשביל שנתעצל במצווה ומינה אחר תחתיו, נתייקרו ידיו". יצוין כי דברי רש"י אלו הם שלא כמדרשים האומרים כי ידי משה כבדו משום שדחה למחר. רש"י מעדיף להביא את המדרש התולה זאת בכך שלא יצא בעצמו.

גם פרשן מאוחר ממנו, בעל הטורים, כותב בתחילת פרשת כי תצא (דברים כ"א, י): "כי תעשה הישר, וסמיך ליה כי תצא למלחמה, שאין יוצאין למלחמה אלא צדיקים". וכן כתב בפרשת ראה (דברים י"ב, כח): "לומר שאין יוצאין למלחמה אלא צדיקים שעושים הטוב והישר".

היציאה למלחמה נחשבת אצלנו כאחד הביטויים האציליים ביותר לקשר בין יהודי לאלוקיו. כדברי דבורה הנביאה (שופטים ה', כג): "אורו מרוז אמר מלאך ה' ארו ארו ישיבה כי לא באו לעזרת ה' לעזרת ה' בגבורים". וקשה, האם ה' צריך עזרה? ומפרש רש"י: "לעזרת ה' - כביכול שמי שהוא עוזר את ישראל כעוזר את השכינה". למלחמת דבורה וברק בסיסרא נקראו רק בני זבולון ונפתלי. למרות זאת, מרעיפה דבורה הנביאה שבחים רבים על השבטים אשר באו, ומגנה את אלה שלא באו ולועגת להם, אף שלא נקראו. ואומר על כך אברבנאל (שופטים פרק ה'): "ועם היות שציווה הא-ל יתברך שייקח מבני זבולון ומבני נפתלי, היתה דבורה מתרעמת על שלא באו אותם שבטים **מעצמם** לעזרת ה'".

ב. אין מקור לפטור גורף

ההימנעות הגורפת של הציבור החרדי מגיוס לצבא, הפכה למעין נכס צאן ברזל תורני שאין להשיג עליו, וכל המערער על כך מוקע כאפיקורוס ומקצץ בנטיעות. אולם האמת היא שהדבר מנוגד לכל הלכה מוקדמת המוכרת לנו. כך הרמב"ם (הל' מלכים פ"ז ה"ד): "במלחמת מצוה הכל יוצאין, ואפילו חתן מחדרו וכלה מחופתה". "ואי זו היא מלחמת מצוה, זו מלחמת שבעה

עממים, ומלחמת עמלק, ועזרת ישראל מיד צר שבא עליהם" (שם פ"ה ה"א).

וכן בהלכות שבת (פכ"ג ה"ב): "גוים שצרו על עיירות ישראל... אם באו על עסקי נפשות או שערכו מלחמה או שצרו סתם - יוצאין עליהן בכלי זין ומחללין עליהן את השבת. ומצווה על כל ישראל שיכולין לבוא לצאת ולעזור לאחיהם שבמצור ולהצילם מיד הגוים בשבת, ואסור להן להתמהמה למוצאי שבת".

בתום מלחמת העולם השנייה, נראה היה שעולם התורה נתמעט וכמעט חרב. לאחר המלחמה היו בארץ אך מאות אחדות של תלמידי ישיבה. בצר להם פנו ראשי הישיבות בפרוץ מלחמת תש"ח אל בן גוריון, ראש הממשלה, וביקשו ממנו להימנע מגיוס תלמידי הישיבות. בן גוריון נעתר. לאחר מכן עשו את הפטור הזה לתורה, כשזו איננה תורה. על מה הסתמכו?

הנה כך (רמב"ם הל' שמיטה ויובל פ"ג ה"ב): "ולמה לא זכה לוי בנחלת ארץ ישראל ובביזתה עם אחיו? מפני שהובדל לעבוד את ה' לשרתו ולהורות דרכיו הישרים ומשפטיו הצדיקים לרבים, שנאמר יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל, לפיכך הובדלו מדרכי העולם, לא עורכין מלחמה כשאר ישראל, ולא נוחלין ולא זוכין לעצמן בכח גופן, אלא הם חיל השם שנאמר ברכ ה' חילו, והוא ברוך הוא זוכה להם שנאמר אני חלקך ונחלתך".

ובהלכה יג: "ולא שבט לוי בלבד, אלא כל איש ואיש מכל באי העולם אשר נדבה רוחו אותו והבינו מדעו להבדל לעמוד לפני ה' לשרתו ולעובדו לדעה את ה', והלך ישר כמו שעשהו הא-להים, ופרק מעל צווארו עול החשבונות הרבים אשר בקשו בני האדם, הרי זה נתקדש קדש קדשים, ויהיה ה' חלקו ונחלתו לעולם ולעולמי עולמים, ויזכה לו בעולם הזה דבר המספיק לו כמו שזכה לכהנים ללוים, הרי דוד עליו השלום אומר ה' מנת חלקי וכוסי אתה תומיך גורלי".

הלכה יג, שעליה מבקשים להסתמך, עוסקת ביחיד סגולה המקדישים את חייהם לעבודת ה', והרמב"ם מברך אותם שיזכו לפרנסה בכבוד, למרות שלא יצברו רכוש ולא יעסקו במלאכה קבועה. האם אפשר ללמוד מכאן שאינם יוצאים למלחמת מצווה, שהכול חייבים בה?! והלוא ראינו שדווקא הצדיקים ויראי החטא הם היוצאים למלחמה, והלוא אין בור ירא חטא ולא עם הארץ חסיד, אם כן ודאי תלמידי חכמים היו!

אם מבקש הרמב"ם, סדרן שלא נודע כמותו, ללמדנו פטור לתלמידי חכמים מיציאה למלחמה, הרי צריך היה לכתוב זאת או בהלכות מלכים ומלחמותיהם, או בהלכות תלמוד תורה. הנה כך כתב שם (הל' תלמוד תורה פ"ו ה"י): "תלמידי חכמים אינם יוצאין בעצמן לעשות עם כל הקהל בבנין וחפירה של מדינה וכיוצא בהן כדי שלא יתבזו בפני עמי הארץ, ואין גובין מהן לבנין החומה ותיקון השערים ושכר השומרים וכיוצא בהן ולא לתשורת המלך, ואין מחייבים אותן ליתן המס, בין מס שהוא קצוב על בני העיר בין מס שהוא קצוב על כל איש ואיש... וכן אם היתה סחורה לתלמיד חכם מניחים אותו למכור תחלה, ואין מניחים אחד מבני השוק למכור עד שימכור הוא, וכן אם היה לו דין והיה עומד בכלל בעלי דינים הרבה - מקדימין אותו ומושיבין אותו". האם לא כאן המקום לכתוב בפירוש שתלמידי חכמים גם אינם יוצאים

למלחמה, כדי להוציא מלב החושב ש"במלחמת מצווה הכול יוצאין" כולל גם אותם?

ועוד זאת, הלוא עצירת הסחר בשוק כדי שתלמיד חכם יוכל למכור סחורתו מהר ולשוב ללימודו, לא נהגה אלא בתלמידי חכמים מובהקים (בבא בתרא כב ע"א). והלוא שחרור מן הצבא הוא מעשה מרחיק לכת יותר מעצירת השוק, קל וחומר שלא יהא נוהג אלא בתלמידי חכמים מובהקים, ולא בכלל יושבי בית המדרש.

זאת ועוד: הביטוי "באי העולם" מופיע במשנה תורה לרמב"ם פעמיים בסך הכול. בפעם השנייה הוא עוסק בכך שיש לכופ את כל "באי העולם" לקיים את שבע מצוות בני נח. מכאן שאין מדובר בהלכות מיוחדות לישראל. נראה שהרמב"ם בא לפטור את עובדי ה' המיוחדים הנזכרים כאן מסדר החיים הנכון אשר נועד לאנשים "רגילים", כפי שהוא מופיע בהלכות דעות (פ"ה הי"א): "דרך בעלי דעה שיקבע לו אדם מלאכה המפרנסת אותו תחילה, ואחר כך יקנה בית דירה, ואחר כך ישא אשה... אבל הטפשיין מתחילין לישא אשה, ואחר כך אם תמצא ידו יקנה בית, ואחר כך בסוף ימיו יחזור לבקש אומנות או יתפרנס מן הצדקה".

סביר יותר לומר שהרמב"ם בהלכות שמיטה ויובל בא לפטור את אותם יחידי סגולה המדוברים כאן מן הדרך הרגילה המזומנת ל"בעלי דעה", ופטר אותם מן התואר "טפשיין" כשלא למדו מלאכה ולא פתחו עסק לפרנסתם מפני ש"פרקו מעליהם עול החשבונות הרבים". אך מופרך הוא לטעון שהרמב"ם פטר אותם מ"עזרת ישראל מיד צר", כשם שמופרך לטעון שהם פטורים מפדיון הבן כשבט לוי.

ג. גם בני לוי יוצאים לעזרת אחיהם במלחמה

יתר על כן, גם הפטור כביכול של הלויים עצמם ממלחמת מצווה מופרך ממקורות נוספים. הנה אחד: בניהו בן יהוידע הוא מגיבורי דוד. כך בשמואל ב' (כ"ג, כ): "ובניהו בן יהוידע בן איש חיל רב פעלים מקבצאל הוא הכה את שני אראל מואב והוא ירד והכה את הארי בתוך הבאר ביום השלג". ועל כך אומרת הגמרא (ברכות יח ע"ב): "רב פעלים מקבצאל - שריבה וקיבץ פועלים לתורה; והוא הכה את שני אריאל מואב - שלא הניח כמותו לא במקדש ראשון ולא במקדש שני".

ועל פסוק זה כותב שם רד"ק: "ואף על פי שהיה בניהו כהן ואסור להיטמא למתים, להילחם באויבי ה' הוא מצווה, וכשציווה הקב"ה להילחם בשבעה גויים ובשאר האומות המצרות לישראל לא חלק בין כהנים לישראל".

כיצד אם כן בונים את פטור לומדי הישיבות על הפטור כביכול של הלויים, כשהלויים עצמם אינם פטורים ממלחמת מצווה?

ד. הוראת שעה שכבר אין בה צורך

בעת מלחמת השחרור יצאו ראשי הישיבות בקריאה לתלמידיהם שלא להתייצב לשירות הצבאי. הרב שלמה יוסף זווין זצ"ל, מחשובי תלמידי החכמים שבדור, יצא נגדם בקונטרס בו שאל נחרצות - "זאת מניין לכם"?! הרב צבי פסח פרנק זצ"ל, רבה של ירושלים, התנגד לעמדתו וכתב: "וכן ההוכחות שמביא אחד הרבנים כי בני תורה ובני הישיבות מחויבים ללכת לצבא... כד נעיין ונראה ההפרש שבין הצבא של היום להצבא של הקדמונים... וידוע שרוב הנכנסים לצבא מהיראים ושלמים יוצאים עקודים ונקודים אין בהם מתום... חוב קדוש הוא לדרוש שבני הישיבות ישתחררו מעבודה זו כדי שיהיו בישראל לומדי תורה" (מבוא לספר 'התורה והמדינה' של הרב אליעזר וולדינברג). לו סבר הרב פרנק זצ"ל שבני תורה פטורים מעצם הדין, לא היה נזקק לטעם הלא מחמיא הזה. האם כבר אי אפשר לסמוך על בני תורה שיעמדו מול הנחשול העכור של ההווי החילוני?!

והיום, הלא כבר קם הנח"ל החרדי, וישיבות ההסדר לפניו, ובני תורה מובהקים מכשירים עצמם כדברי דוד "ללמד בני יהודה קשת", יש קצינים שהם תלמידי חכמים ויראי ה', ואפילו טייסים שהיו לראשי ישיבות.

ה. מנהג ישראל בכל הדורות

כיצד נהגו בישראל בעבר? בפרשת מטות אנו קוראים על בקשת בני גד ובני ראובן ממשה שלא לעבור למערב הירדן, אלא להישאר בארצות המרעה שממזרח לירדן. משה זועק נגדם ושואל (במדבר ל"ב, ו): "האחיכם יבאו למלחמה ואתם תשבו פה"?! הוא נושא כנגדם את אחד מנאומי התוכחה הקשים בתורה, ומכנה אותם "תרבות אנשים חטאים". את התוכנית שלא להצטרף למלחמה הוא מגדיר במילים "כי תשובן מאחריו" "וְשַׁחַתְתֶּם לְכָל הָעָם הַזֶּה". מה קרה שם? 'אור החיים' מפרש שבני גד ובני ראובן באו בטענה "אמונית": הלא הניצחון על סיחון ועוג נחשב כניסי ומופלא. אין כל ספק שיד ה' הייתה בדבר. וכאשר יש עזרת שמיים, הם אומרים, אזי מה משנה מספר הלוחמים? "אל תעברנו את הירדן", ביקשו.

ומפרש 'אור החיים' את כעסו של משה: "אמת כי ה' הוא הנלחם להם, אבל על כל פנים צריכים להזדמן למלחמה".

את הבקשה להתנחל ממזרח לירדן מציגים בני גד ובני ראובן בלבד. בתום המשא ומתן איתם, מצרף אליהם משה גם את חצי שבט מנשה, אשר לא ביקש דבר. מדוע עשה זאת משה?

הסבר לכך נמצא בפירוש הנצי"ב מוולוז'ין ('העמק דבר' דברים ג', טז): "ונראה דבשביל שראה משה רבינו דבעבר הירדן כוח התורה מעט, כמו שכתבתי לעיל בשם אבות דרבי נתן, על כן השתדל להשתיל בקרבם גדולי תורה שיאירו מחשכי הארץ באור כח שלהם. וכתב 'מני מכיר ירדו מחוקקים' היינו גדולי תורה ראשי ישיבות כמו שמפורש בסנהדרין... וכן היה בכל דור".

חצי שבט המנשה היו 'הגרעין התורני' הראשון. ומה קורה בהמשך (הושע ד', יב)? "ולראובני

ולגדי ולחצי שבט המנשה אמר יהושע לאמר... ואתם תעברו חמשים לפני אחיכם כל גבורי החיל ועזרתם אותם: ויעברו בני ראובן ובני גד **וחצי שבט המנשה** חמשים לפני בני ישראל כאשר דבר אליהם משה". הנה גם בני מכיר בן מנשה העוסקים בתורה משתתפים בכיבוש הארץ.

ולא רק בימי יהושע. כך אומרת דבורה בשירתה בשבח הבאים למלחמה: "מני מכיר ירדו **מְחַקְקִים**, ומזבולן מְשָׁכִים בשבט סֹפֵר" (שופטים ה', יד). וגם שבט יששכר, שבט לומדי התורה, אף הוא בא למלחמה בסיסרא למרות שלא נקרא.

הלוחם עז הנפש אבישי בן צרויה מתואר כ"שקול כנגד רובה של סנהדרין" (ברכות סב ע"ב). ועתניאל בן קנז, המכה את קרית ספר, הוא גם האיש אשר העלה בפלפולו שלושת אלפים הלכות אשר נשכחו בימי אבל משה (תמורה טז ע"א).

והנה עולם הפוך ראינו. מצווה שהכול חייבים בה, ושהנמנעים ממנה בעבר גונו על ידי נביאינו בתקיפות גדולה, היא שהופכת כאילו למעשה של בני אדם שפלים וירודים, והבאים "לעזרת ה' בגיבורים" מושמים ללעג, לקלס ולהשמצה, והם אפילו מסכנים את השידוך ההגון של אחיהם ואחיותיהם.

ו. רופאים ואחיות יאמרו תהלים?

פעם התפאר לפניי איש אחד מבני ברק אודות מגוון הגמ"חים שבעירו. אמרתי לו שכל זה הוא מצווה גדולה, אך החיוני מכל אלה לעם ישראל היום הוא "גמ"ח חיילים", וזה אין אצלם. הלוא מצווה חשובה כמעשר כספים, יש הרואים בה מידת חסידות בלבד, ולכל היותר מצווה מדרבנן, וכמה מפליגים בעשייתה. והלוא מצווה שאדם עושה בגופו חשובה מזו הנעשית בממונו!

שמעתי טוענים שאין עתה מלחמת מצווה, משום שאין בימינו מלך המוסמך להכריז עליה. ואין הדבר כן, שהרי כבר ראינו שגויים שצרו על עיירות ישראל בשבת, מצווה על כל ישראל שיכולים לבוא לצאת ולעזור, ולא צריך מלך לשם כך.

וכן מצאנו בהשגות הרמב"ן לספר המצוות: "ויש לי עניין מצווה מסתפק עליי, והוא שייראה לי שמצווה על המלך או על השופט **ומי שהעם ברשותו להוציאם לצבא במלחמת רשות או מצווה להיות שואל באורים ותומים ועל פיהם יתנהג בעניינם**". הווי אומר, גם מי שאינו מלך ואינו שופט, רשאי להוציא למלחמה ואפילו במלחמת הרשות.

באים ואומרים כי התורה הנלמדת תסייע בידי הלוחמים. אמת. אך זו גם תורתם של בני חמש, בני חמש עשרה ובני חמישים. המושיב את המתאימים לצאת לצבא ללמוד, בטענה שתורתם תסייע במלחמה, הרי זה כמושיב רופאים ואחיות לומר תהלים לשלום החולים במקום לטפל בהם!

יבואו ימים שההימנעות מגיוס לצבא ושאלת "האחיכם יבאו למלחמה ואתם תשבו פה?!", תיזכר כחרפה שהשתיקה יפה לה, כמו עוד כמה חרפות אחרות בעבר שהשתיקה יפה להן. ולעומת זאת, היוצאים למלחמות המצווה, הם הראויים לכל השבח ששיבחו קדמונינו את הבאים לעזרת ה' בגיבורים.

וכותב חתם סופר בחידושו למסכת סוכה (לו ע"א), שהעבודה בקרקע גופה מצווה, משום יישוב ארץ ישראל ולהוציא פירותיה הקדושים, ועל זה ציוותה התורה 'ואספת דגנך', ובעז זורה גורן השעורים הלילה משום מצווה, וכאילו תאמר לא אניח תפילין מפני שאני עוסק בתורה, הכא נמי לא יאמר לא אאסוף דגני מפני עסק תורה".

עד כאן דבריו, וקל חומר למלחמת מצווה שאין לדחותה מפני עסק התורה.